

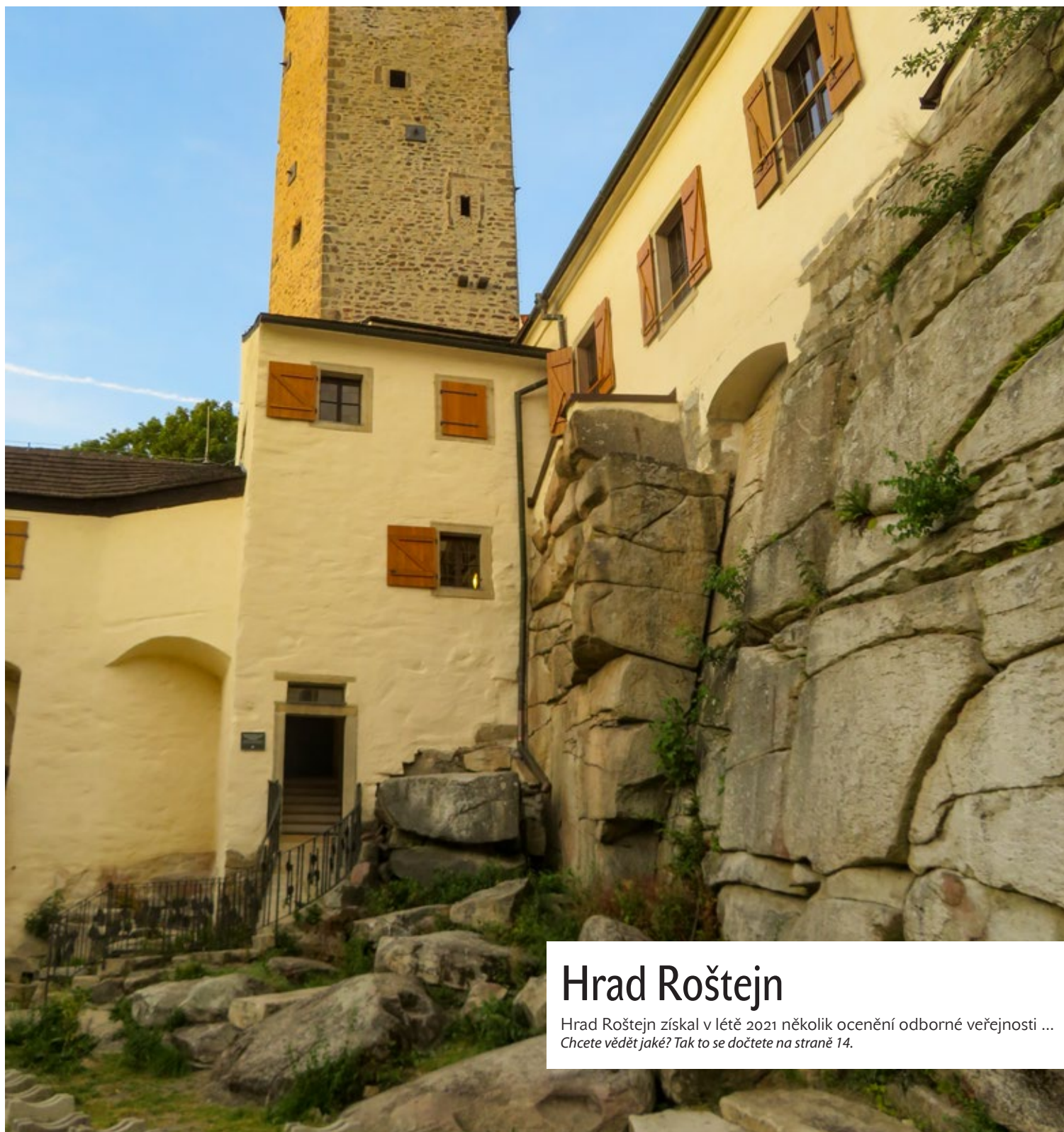

11. ROČNÍK, ČÍSLO 3/2021

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Hrad Roštejn

Hrad Roštejn získal v létě 2021 několik ocenění odborné veřejnosti ...
Chcete vědět jaké? Tak to se dočtete na straně 14.

Vzpomínka na letní návštěvu

Významnou část pracovní doby věnuje statutární zástupce muzea návštěvám a jednáním s nimi. A jak už to bývá i v běžném – civilním životě, jsou to návštěvy různé. Někdy očekávané, jindy „přepadové“, pracovní i ryze společenské, velmi krátké i k nepřetžití dlouhé, příjemné i protivné, smysluplné i zcela zbytečné...

Tímto článku bych chtěl vzpomenout na letní návštěvu, která byla naprosto ukázková: sice neohlášená a překvapující, ale rychlá, společensky na výši a pro obě strany přínosná. Já jsem si při ní totiž uvědomil, že je krásný letní den a že je třeba si ho náležitě užít. Návštěvník (či návštěvnice, nedokázal jsem to rozpoznat) zase zjistil(-a), že venkovní prostředí, byť plné predátorů i jiného nebezpečí, je jistě mnohem příjemnější než ředitelská pracovna...

A i když jsem tuto návštěvu vyprovodil oknem (aby se mi – podle přísloví – nevrátila dveřmi), věřím, že to chápala jako přátelské gesto. V muzeu se takto vstřícně ostatně chováme vůči každému návštěvníkovi, bez ohledu na pohlaví i barvu pleti či kutikuly...

Text a foto Karel Malý

Fotoklub Litovel

Na arkádách našeho muzea jsme v úterý 14. září 2021 otevřeli výstavu fotografií členů Fotoklubu Litovel. Z hlediska historie je fotoklub Litovel v nejlepších letech. Má za sebou mnoho desítek let tvůrčí práce a je vybaven moudrostmi a zkušenostmi členů zakládajících i elánem nové generace. Je to velmi pilný a iniciativní fotoklub, navíc s dlouhou historií.

Fotografové se v Litovli totiž sdružovali již ve třicátých letech, ale soustavná činnost je dobře zdokumentována až po druhé světové válce. Ustavující schůze klubu fotoamatérů a filmových pracovníků se konala 17. září 1947 v restauraci „U Bílého koníčka“. Když později (1949) v Litovli vznikl závod Křížík (pozdější Gramozávody a Tesla), byl i zde založen fotokroužek a začal vyvíjet pestrou činnost.

Od roku 1963 se členové již sloučených kroužků začali věnovat barevné fotografii, ale hlavně diapozitivům. Vznikala souvislá pásma obrazů s doprovodným textem a ve spolupráci s místním divadelním souborem i náročná představení, jako „Hučivá Desná“ či polyekran „Královské město Litovel roku 1965“.

V roce 1984 měl fotokroužek 16 členů a tento rok byl z hlediska činnosti a dosažených výsledků jedním z nejúspěšnějších. V roce 1986 byla uspořádána výstava „Litovelsko našima očima“, roku 1989 si fotokroužek připomenul 40. výročí založení, uspořádal výstavu a svolal pamětníky.

Dnešní fotoklub byl ustaven v březnu 2000 na první schůzce „Studia Ateliér“, jehož je klub součástí, a navázal tak na systematickou činnost a úspěchy dřívějšího fotokroužku.

Fotoklub se od roku 2004 zapojuje do mapového okruhu Blatenská růže a v letech 2005 a 2007 do letních fotofestivalů v Moravské Třebové.

V roce 2006 uskutečnil fotoklub Litovel první větší fotografický projekt ve své šedesátileté historii: „Litovelsko a jeho lidé“. Vznikl z podnětu dlouholetého klubového přítele fotografa Jindřicha Štřerity. Premiérová výstava projektu, který se věnoval zachycení života ve městě a okolí, proběhla v litovelské výstavní síni v červnu 2006. Následovaly reprízy v litovelském gymnáziu, v Uničově, Pardubicích, Hradci Králové, Moravské Třebové,

Svitavách, Poličce... Celá akce byla podpořena vydáním vůbec první klubové publikace – katalogem projektu.

Současný litovelský fotoklub má přes dvacet členů a schází se pravidelně dvakrát za měsíc ve vlastní klubovně, která je zároveň fotokomorou i fotoateliérem. Členové jsou nejen Litoveláci, ale mnozí dojíždějí z blízkého, či vzdálenějšího okolí (z Olomouce či Mohelnice). Někteří pracují výhradně s barvou, jiní zase pouze černobíle. Stále však přibývá těch, kteří vedle barevného negativu či digitálního záznamu zkouší tvořit černobíle. Paleta technik a žánrů je tak opravdu široká. Přínosem je, že mladí členové navštěvují školu výtvarné fotografie v Olomouci.

Všechny pak spojuje nadšení pro fotografickou tvorbu, i když jejich věk a povolání jsou různá. Při náročnosti jejich profesí si členové fotoklubu vždy najdou čas se scházet, tvořit, navzájem si pomáhat a zároveň umělecky růst. Pro svou tvorbu používají různé techniky a styly tak, jak vnímají a prožívají své vidění světa, který nás obklopuje.

Při ohlédnutí do historie se jedná o fotoklub úspěšný, který se vždy umísťoval jak v mapových okruzích, tak v různých soutěžích na prvních místech. Výstavní činnost klubu je bohatá. Někteří členové mají i několik výstav během roku a udržují spolupráci s předními českými fotografy. Zahájili práce na několika fotografických projektech, z nichž je nejzajímavější mapování života na Litovelsku.

Fotoklub Litovel je skupinka nadšenců, kterou spojuje stejný zájem, stejná vášně pro hledání zajímavostí a krásy kolem nás. To vše podněcuje a motivuje všechny členy neusnout na vavřínech a tvořit.

Výstava Fotoklubu Litovel bude otevřena až do 28. 11. 2021.

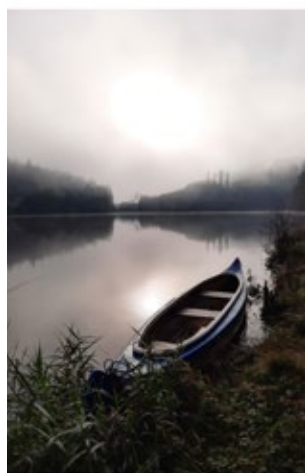
Pavel Bezděčka

Citáty v obrazech

Již podruhé bude v prostorách Kavárny Muzeum (od 13. prosince 2021 do 23. ledna 2022) vystavovat Iveta Vacková, nynější předsedkyně Fotoklubu Polná. Návštěvníci se mohou těšit na představení její poslední tvorby – v současné době se zaměřuje na propojení fotografie s citáty. Ke svým fotografiím dohledává citáty, které pochází od známých i neznámých filozofů. Ladí tak kouzlu obrazu a slova, tudíž si každý v tomto spojení může nalézt právě to, co ho nad danou fotografií napadne.

Dana Oberreiterová

Všechny naše sny se mohou stát skutečností, pokud máme odvahu je následovat.

Výstava Moravské šibenice

Název výstavy konané v našem muzeu v září až listopadu tohoto roku může u někoho navodit představu obskurních a morbidních, ba drastických výjevů hororově pojatých pseudoexpozic, jaké se v našich zemích žel v posledních desetiletích také objevily. Nic takového se u nás ovšem nekoná. Výstava, kterou zapůjčil Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, totiž návštěvníkům přibližuje výsledky

Model typické moravské šibenice (např. Tišnov, Slavkov aj.)

Lebky popravených delikventů z archeologického výzkumu na popravišti ve Slavkově/Křenovicích

Photographia Natura 2021

Když jsem v prosinci minulého roku jako téma 18. ročníku naší fotosoutěže zvolil *Atmosférické jevy*, vůbec jsem netušil, co přijde a jak jsem se trefil. Meteorologické a atmosférické jevy se letos jakoby předháněly. Jakoby soutěžily kdo více, kdo lépe či kdo hrozněji. Ohromné bouřky, ba dokonce tornáda a supercely, nevídaná oblačnost, desítky blesků v jediném okamžiku, gigantické duhy, tropické lijáky a děsivá krupobití. Nyní s podzimem nádherné inverze. Co ještě přijde, než bude uzávěrka příjmu fotografií do soutěže? Halové jevy a třeba i polární záře? Nu uvidíme.

Každopádně ta uzávěrka bude tradičně 11. listopadu 2021. Několik soutěžících již své snímky poslalo, ostatní mají času ještě dosti. Očekávám, že snímků bude hodně a že výstava těch nejlepších a nejzajímavějších, která bude zahájena vernisáží v pátek

3. prosince 2021 v 17 hodin, bude velice zajímavá. A připomínám, že součástí vernisáže bude vyhodnocení soutěže, předání cen vítězům a také vyhlášení tématu na rok 2022. K úvodnímu proslovu a předání cen pozvu Mgr. Romana Fabeše, krajského radního pro oblast kultury, památkové péče, cestovního ruchu a mezinárodních vztahů, který má nad soutěží záštitu.

Vyhlášení soutěže, její podmínky a přihlašovací formulář najdete na webu MVJ.

Pavel Bezděčka

dlohodobějších výzkumů odborníků hned několika vědních oborů, nejme archeologie, antropologie a historie, kteří během posledních deseti let na Moravě identifikovali a zkoumali místa, kde stávaly některé šibenice zaznamenané na *Prvním vojenském mapování*. V místech šibenic u Tišnova, Vranova nad Dyjí, Slavkova, Šatova, Ivančic a Bystřice nad Pernštejnem byl proveden archeologický výzkum, při němž byly odkryty půdorysy zděných šibenic umožňující hypotetickou rekonstrukci těchto staveb. Nalezená keramika, železné předměty a mince z 15. až 18. století datují provoz na těchto popravištích. Zde nalezené kosti odsouzenců dávají představu o pohlaví a stáří popravených delikventů. U několika nalezených lebek byla provedena rekonstrukce podoby obličeje dávno odpravených delikventů, jimž tak lze po několika stoletích opět pohlédnout do tváře, a porovnat ji s vystavenými originály zkoumaných lebek. Vystaveny jsou rovněž ukázky kostí, které byly zlámány pravděpodobně při výkonu popravý lámáním kolem. Podobu častého typu šibenice z tohoto období používaného na Moravě přibližuje trojrozměrný model.

V rámci výstavy je 30. září 2021 pořádána přednáška s názvem *Moravské šibenice, jak jsme je hledali a zkoumali*, kterou vede akad. arch. Ing. Jan Velek a antropolog RNDr. Robin Pěnička, Ph.D.

Jedním z výstupů výzkumů a mezioborové spolupráce je také odborná publikace *Jihomoravské šibenice v časném novověku (16. až 18. stol.)* vydaná Masarykovou univerzitou v Brně v roce 2018, kterou si mohou posluchači přednášky na místě pořídit.

Text a foto Radim Gonda

Kresebná rekonstrukce tváře delikventa podle nalezené lebky na popravišti ve Slavkově/Křenovicích

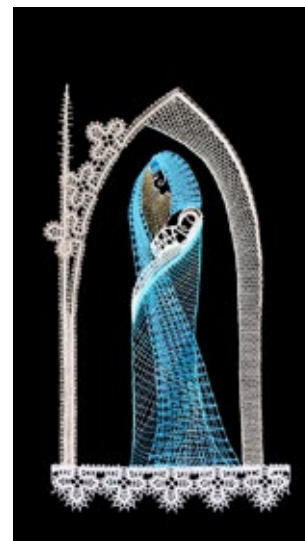
Krajka psaná paličkami

Na čas vánoční a povánoční (od 2. prosince 2021 do 9. ledna 2022) připravilo jihlavské muzeum do malého výstavního sálu v přízemí expoziční budovy autorskou výstavu paličkované krajky krajčářky Lenky Malátové. Návštěvníkům se představí její tvorba z šesti knih *Paličkování*, které vznikaly v letech 2004–2021.

Lenka Malátová je absolventkou Školského ústavu umělecké výroby v Praze. Od roku 1986 pracovala v Okresním průmyslovém podniku Kutná Hora jako krajčářka v ateliéru výtvarnice Otýlie Borské. O rok později začala učit ručně paličkovanou krajkou ve Školském ústavu umělecké výroby v Brně. Kurzy paličkování později rozšířila i o kurzy malování na hedvábí. Zpracovala také podrobnou metodiku pro základy paličkování, kterou shrnula do několika knih. Se svými pracemi se prezentuje na různých soutěžích a výstavách doma i v zahraničí.

I když se na výstavě objeví práce různého charakteru, pokaždé se bude možné také díly svým tématem blízkými adventnímu času, která přispějí k navození té pravé vánoční nálady.

Ludmila Moržolová

Afrika 1931 – Foitovy fotografické zápisky na skleněných deskách

Výstava s tímto poněkud dlouhým názvem byla v Telči plánovaná již dlouhou dobu, vlastně od doby před třemi lety, kdy telčské muzeum navštívili kolegové ze slovinského muzea ve Velenji. Jejich zájem o sochaře Františka Vladimíra Foita je logický, sochař ve Velenji zemřel v roce 1971 a tamnímu muzeu věnoval své práce a africké sbírky, nashromážděné během jeho pobytu v Africe, kde žil více jak dvacet let. Slovinští muzejníci uspořádali putovní výstavu k jeho počtě, kterou nám, při své návštěvě, nabídli k zapůjčení.

Původně byla výstava plánovaná na letní sezónu v roce 2020, ale vzhledem ke koronavirové situaci se nemohla uskutečnit a byla odsunuta na letošní rok. Epidemie však stále neustupovala, a tak bylo až do posledních chvil dost nejisté, jestli k její realizaci vůbec dojde. Nakonec se situace poněkud uklidnila a protiepidemická opatření se uvolnila natolik, že se hranice pootevřely a dlouho plánovaná výstava mohla být přivezena.

Vše bylo naplánované téměř do detailu – převoz, ubytování kurátorů, instalace, překlad textů, zhotovení doplňkových panelů, výběr trojrozměrných sbírek z telčského muzea a další a další. Na co si však nikdo nevzpomenul, byl fakt, že městskou bránou neprojde vyšší auto. Upozornili jsme, že převozní auto musí být malé, ale to, že musí být vysoké maximálně do 2,5 metru, bylo opomenuto. Byl to šok, když přijelo sice poměrně malé nákladní auto, ale vysoké a neprošlo ani jednou bránou. Stáli jsme poněkud bezradně na hrázi s vyloženým výstavním

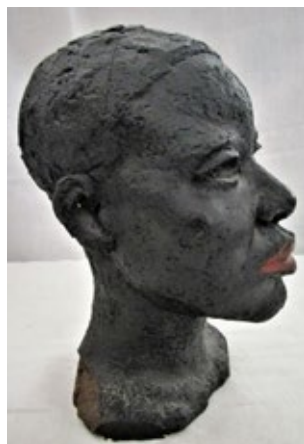
zařízením a čekali na zázrak, který přišel v podobě pánu s nákladním autem, které odváželo zeminu ze zámecké zahrady, která tam zbyla po archeologickém průzkumu. Právě se vraceli s prázdným autem a byli ochotní nám výstavu posledních pár desítek metrů na náměstí převézt. Problém se špinavou korbou, jsme vyřešili starými dekami rozprostřenými po celé ploše. Nic už nebránilo výstavu nainstalovat a slavnostně ji zahájit.

Výstava fotograficky dokumentuje první cestu Afrikou v roce 1931, kterou podnikl sochař Foit společně s přírodovědcem Jiřím Baumem. Na cestu oba cestovatelé vyjeli malou Tatroou a černý kontinent projeli z Alexandrie až do Kapského Města. Z této expedice se zachovaly fotografie zhotovené F. V. Foitem a právě z nich byla vytvořena výstava, kterou mohli zájemci vidět v Telči od 29. července do 10. října 2021.

Druhou cestu Afrikou podnikl sochař se svou manželkou Irenou v roce 1947, ale vlivem únorových událostí roku 1948 se již do Československa nemohl vrátit. Do roku 1971 žili oba manželé v Keni, odkud se přestěhovali do tehdejší Jugoslávie, dnešního Slovinska, kde sochař ještě v tomto roce zemřel při automobilové nehodě, jak je již zmíněno v úvodu článku.

Výstava se setkala s velkým úspěchem a hojnou návštěvností, a tak je na místě poděkovat všem, kteří se na výstavě podíleli – kolegům ze Slovinska za zapůjčení a instalaci výstavy, Mgr. Adéle Júnové Mackové za zprostředkování, Mgr. Janě Kličové za překlady z angličtiny, kolegům a kolegyním z muzea za pomoc a podporu a taky řidičům nákladního auta, kteří tak ochotně přepravili výstavu posledních pár metrů od městské brány do galerie.

Text a foto Helena Grycová

Jak se rodí mamuti

S rozvíjející se vědou a rozmrazjícím sibiřským permafrostem se množí pokusy genetiků o návrat mamutů do přírody. K tomu mají přispět zejména samičky slonů indických, od kterých se mamuti odštěpili teprve před necelými pěti miliony let. Leč všechny dosavadní pokusy byly neúspěšné. A tak jediná místa, kde se opravdu rodí mamuti, jsou muzea a zábavní parky. Nemusíme chodit daleko, stačí se rozhlédnout v naší „české kotlince“.

Nejznámější je mamut v brněnském ústavu Anthropos nebo mamut v Národním muzeu v Praze. Dalšího mamuta v životní velikosti můžete vidět na Lipně, kde jej s dalšími mega svaci vystavuje společnost Giganti, spol. s r. o. Největšího mamuta, který je vysoký třináct metrů, potkáte v zábavním parku v Dolní Moravě. Naopak asi nejmenšího našeho dospělého mamuta najdete v Oblastním muzeu a galerii v Mostě. Ten měří pouhých sto dvacet centimetrů. Všechny tyto mamuty spojují dvě věci, a sice pokročilý věk a pohlaví. Vesměs jsou to staří dospělí samci s mohutnými kly. A to je cesta do pekla, přátelé. Takto mamuty do přírody nevrátíme.

Před osmi lety, když jsme budovali nové přírodovědné expozice, jsme proto do expozice o době ledové objednali model mláděte mamuta, a to v parametrech nedlouho předtím na Sibiři (konkrétně na poloostrově Jamal) nalezené, měsíc staré a v ledu perfektně zachované, mamutí slečny Ljuby. Tak se v našich expozicích objevil malý mamutík Jára. Když poněkud vypsěl, rozhodli jsme se opatřit mu jednu či dvě slečny, jednak proto, aby nebyl sám, a také proto, abychom pro záchranu mamutů udělali, jako první, ten zásadní krok.

V srpnu tohoto roku jsme založili *Mamut company s.r.o.* Zakladateli firmy byli kromě mne kovozeďedlec Jarda Havlíček, děti z příměstského přírodovědného tábora pořádaného naším muzeem a také Pink Floyd. Jakkoli se to zdálo obtížné, během několika dní byla dvě mamutata na světě. Museli jsme překonat několik problémů. Tak třeba Jarda Havlíček, když jsem se na něj obrátil s prosbou, aby vytvořil kostru mamutíka, reagoval slovy: „Ale já jsem kovozeďedlec a mamuty jsem nikdy nedělal.“ Dal jsem mu za pravdu a upozornil jej na skutečnost, že ani já jsem ještě nikdy mamuty nerodil. Dalším problémem bylo obstarání vhodných textilíí na pokrytí kovových koster mamutů, což vyře-

šila Renča Kremláčková tak, že obětovala své vysloužilé flanelové košile a starý závěs. Já to pak doplnil černým tričkem. Nu a největší problém představoval srst. To opravdu není snadné získat kvalitní srst a nebyť Dany Oberreiterové, tedy spíše její dcery a jejího přítele, nevím, jak bychom pochodili. Takže jsme všechny problémy zažehnali a pustili se do díla.

Jarda Havlíček s radostí a úsměvy (jak vidíte na fotografii) vytvořil mamutěcí kostry. Děti s lektorkami následně kostry polepily kousky látek. Tady odbočím – ten tábor byl celý zaměřen na přírodní historii regionu a měl název *Od dob ledových*. Celý týden poznávaly děti, jak v prostorách muzea, tak i na přírodovědných vycházkách, historický vývoj naší přírody a jako relaxaci od studia spolupracovaly na zrodu dvou mamutů.

Tak konečně! Kostry byly polepeny textilíí a nastal čas osrstění. Těto přímo delikátní a časově ohromně náročné etapy jsem se ujal sám. Kousíček po kousíčku, nožku za nožkou, chobůtek za chobůtkem jsem lepil jednotlivé svazečky srsti, prakticky tři dny od rána do večera. Poslední den, tedy v pátek ráno, jsem práci finalizoval mamutěcími oušky a ocásky. Pak ještě očička (ta jsou zatím provizorní, musím sehnat kvalitnější) a hotovo.

Děti měly celý týden „zakázáno“ rodičům prozradit, na vzniku čeho se podílely, neb to mělo být pro rodiče páteční překvapení. V pátek odpoledne se do muzea nahrnulo plno rodičů, babiček a dalších příbuzných malých táborníků. Děti pro ně připravily program, a sice naučnou stezku o vývoji naší přírody *Od dob ledových*. Na každém zastavení naučné stezky byl grafický panel, vytvořený dětmi v průběhu tábora a děti zde pro posluchače udělaly vždy krátký výklad. Vše vyvrcholilo pochodem na muzejní dvorek, kde bylo konečně odhaleno tajemství – dvě mamutata. Nadšení bylo veliké a fotoaparáty a mobily zažily krušné chvíle.

Takže tak se rodí mamuti! Jak to zatím vypadá – budoucnost mamutů je v rukou muzejníků a dětí.

Ale něco v mém povídání schází, že? Nu pravda, přece Pink Floyd. Ale není to ta slavná kapela, nýbrž dvě lamy, bílá samička Pink a její hnědý manžel Floyd. Od nich, tedy od Floyda a úplně přesně od jejich vlastníků z Kamenice jsme dostali tu krásnou hnědou srst.

Text Pavel Bezděčka, foto archiv MVJ

Science Café Jihlava opět naživo

Letos v září se zase po dlouhé době podařilo uskutečnit *Science Café* formou osobního setkání. Termín pondělí 13. září v 17.00 byl zcela mimořádný, protože jihlavská *Science Café* se většinou odehrává v úterý od 18.00 a začínají až v říjnu. Vybočit ze zažitých zvyklostí jsme se rozhodli kvůli vtíravé myšlence: „Co kdyby na podzim zase...“, která určitě napadá i organizátory jiných akcí. Když jsme se ale sešli v Malovaném sále, bylo všechno jako dřív, před covidem, člověk by řekl, že kdysi dávno před mnoha a mnoha lety.

Hostem byl Ing. Josef Kyncl z brněnské laboratoře DendroLab. Hovořil o dendrochronologii, tedy vědecké metodě datování podle letokruhů stromů, kterou označil za velké dobrodružství. Brzy jsme pochopili proč. Dendrochronologie totiž podle Josefa Kyncla: „...v posledních dvou desetiletích i v současnosti nepřestává překvapovat stále novými objevy, m. j. díky novým kontaktům s obory přírodovědnými: geofyzikou, astronomií, geochemií..., i společenskovědnými: historií, archeologií..., často v nečekaných souvislostech.“

Výklad měl do suchopárného popisu laboratorních postupů daleko, naopak obsahoval spoustu zajímavých přesahů a interpretací. Z letokruhů lze totiž podobně jako z ledovců vyčíst informace o velkých sopečných erupcích a dalších geofyzikálních jevech. Existence těchto záznamů pomáhá lépe porozumět vztahu takových událostí a různých historických mezníků, jako jsou neúroda,

hladomory, pády dynastií nebo prohrané bitvy, a to i v oblastech dosti vzdálených.

Dendrochronologie přispěla třeba k datování zániku krétské civilizace vázané na výbuch Santorini nebo k rozkrytí některých „záhadných“ období dějin, např. období katastrof a prudkých společenských změn civilizací v různých částech světa na konci první poloviny 6. století našeho letopočtu. A také k pochopení, proč se po roce 1815, kdy došlo ke známé erupci sopky Tambora, na obrazech některých malířů změnila barvy.

Část informací byla převzata z www.kyncl-dendro.com.
Text a foto Klára Bezděčková

Zoologický seminář Asociace muzeí a galerií ČR

Jako téměř každý rok i letos jsme se účastnili zoologického semináře Asociace muzeí a galerií ČR. Proběhl ve dnech 15.–17. září a jeho pořadatelem bylo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Šťěstí nám v této nejisté době už podruhé přálo a zoologové z muzeí a pracovišť státní ochrany přírody celé České republiky se po roce mohli opět setkat, tentokrát na Chatě pod Tesákem v Hostýnských vrších.

Program byl tradiční. Ve středu dopoledne byla pro zájemce připravena prohlídka muzea, pak následoval přesun na chatu, oficiální zahájení a přednášky trvající do pozdního večera. Celkem zaznělo 15 příspěvků informujících o odborných aktivitách účastníků. Výsledky činnosti zoologického pracoviště našeho muzea jsme představili v přednáškách *Digitalizace přírodovědných sbírek v Muzeu Vysočiny Jihlava* (Klára Bezděčková), *Jak se rodí mamuti* (Pavel Bezděčka) a *Kterak 10 260krát nic umožnilo Pavla Bezděčku* (Pavel Bezděčka).

Ve čtvrtek se konala exkurze po chráněných územích Hostýnských vrchů. Naším cílem byla místa se zachovalými přírodě blízkými lesními porosty a skalními útvary s charakteristickými pískovci a slepencovými lavicemi. Navštívili jsme např. přírodní památku Holíkova rezervace, Králky a Nad Kašavou nebo zříceninu hradu Lukov, zoologicky významnou výskytem několika druhů netopýrů. Večer opět patřil přednáškám, diskuzím a konzultacím.

Pátek byl, bohužel, poznamenán nepřízní počasí. Probudili jsme se do trvalého deště a později se přidal silný vítr. Plánovaná pěší exkurze do přírodní rezervace Kelčský Javorník byla proto nahrazena kratší vycházkou k přírodní rezervaci Čerňava.

Text a foto Klára Bezděčková

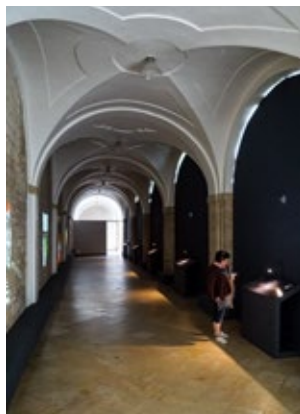
Výstava 900 let řádu ve Strahovském klášteře

Muzeum Vysočiny Jihlava se několika fotografiemi jihlavského kostela sv. Jakuba Většího podílelo na výstavě věnované devítistému výročí založení premonstrátského řádu, která je umístěna v křížové chodbě a v přilehlých románských sálech Strahovského klášteře v Praze (obr. 1 a 2). Až do konce března 2022 vystavuje Královská kanonie premonstrátů na Strahově především umělecká díla odkazující na život zakladatele řádu sv. Norberta a informace o současném životě premonstrátských kanovníků v českých zemích i ve světě. Výstava začíná v severním křídle ambitu velmi zdařilou videoprojekcí na zachovalé obvodové kvádrkové zdivo (obr. 3) a pokračuje navazujícími románskými

sály, kde si mimo jiné může návštěvník prohlédnout procesní nosítka s ostatky zakladatele řádu sv. Norberta, které byly do Prahy přeneseny z Magdeburgu na počátku 17. století (obr. 4). V románském prostoru klášteře, v místech, kde se ve středověku nacházel refektář, jsou instalovány informační tabule s prezentacemi architektonické přeměny některých premonstrátských míst v České a Slovenské republice, kromě jiných také Jihlavy (obr. 5). Prostor je záměrně ponechán ve stavu, v jakém se nacházel před rokem 1990, kdy premonstráti postupně dostávají svůj majetek zpátky. Na tabulích jsou fotografie vypovídající o hluboké devastaci církevních památek během

Obr. 1: Strahovský klášter

Obr. 2: Ambit Strahovského kláštera

Obr. 4: Procesní nosítka s ostatky sv. Norberta

Obr. 3: Videoprojekce na kamennou stěnu křížové chodby

Obr. 5: Prezentace kostela sv. Jakuba Většího v románské části kláštera

Expozice liturgických předmětů – Obr. 6: tzv. Přemyslovský kříž; Obr. 7: Madona; Obr. 8: Bůh Otec

socialistické „památkové péče“ v období let 1950 až 1990, kdy v těchto objektech jejich původní obyvatelé žít nemohli. Jižní křídlo ambitu pak nabízí vhléd do osudů řádu během nacistické perzekuce a likvidace klášterů komunisty během tzv. akce „K“ v roce 1950. Zmiňován je klášter v Nové Říši, odkud bylo během 2. světové války odvečeno do koncentračních táborů pět kanovníků, kde také zahynuli.

V letech 1992 a 1993 se na Strahov vrací řeholní život a postupně je také obnovována proslulá obrazárna, jejíž sbírky byly po zrušení kláštera v roce 1950 částečně rozchváčeny a zbytek přemístěn do Národní galerie v Praze. Dnes obsahuje přibližně 2500 uměleckých děl, z nichž jsou v prvním patře kláštera prezentovány i tři významné jihlavské sochy. Jedná se o tzv. Přemyslovský kříž, původně zdobící interiér kostela Povýšení sv. Kříže v Jihlavě a po zrušení dominikánského kláštera Josefem II. přemístěný do kostela sv. Ignáce z Loyoly na náměstí, odkud byl v 90. letech 20. století převezen do Strahovského kláštera a umístěn do expozice liturgických předmětů (obr. 6).

V roce 2012 nechali premonstráti vyrobit přesnou kopii kříže, kterou umístili na severní zeď kostela sv. Jakuba Většího v Jihlavě hned vedle vchodu do barokní kaple Panny Marie Bolestné. V někdejší chodbě v prvním patře strahovského kláštera jsou vystaveny také dřevěné sochy madony ze 14. století (obr. 7) a Boha Otce z výjevu Korunování Panny Marie z období kolem roku 1500 (obr. 8). I tyto sochy pocházejí z Jihlavy a původně byly součástí výzdoby kostela sv. Jakuba Většího.

Premonstrátský řád, který v letošním roce dovršil 900 let své existence, má ve svých řadách v současné době celkem 1160 mužů – kanovníků v 77 domech (jsou to téměř výhradně muži žijící především v želivském a novoříšském klášteře) a asi 130 žen – sester, z nichž na Vysočině jich můžeme napočítat přibližně tři desítky. Strahovská výstava je věnována také jim a jejich záslužné duchovní a obecně kulturní činnosti, již se věnují již neuvěřitelných 900 let.

Text a foto David Zimola

Noc vědců

„Tajemná, nedostupná a komplikovaná. I tak na vás může věda působit, ale ne, když je Noc vědců. Noc, kdy vám věda a vědci ukážou svou pravou tvář...“ (www.nocvedcu.cz)

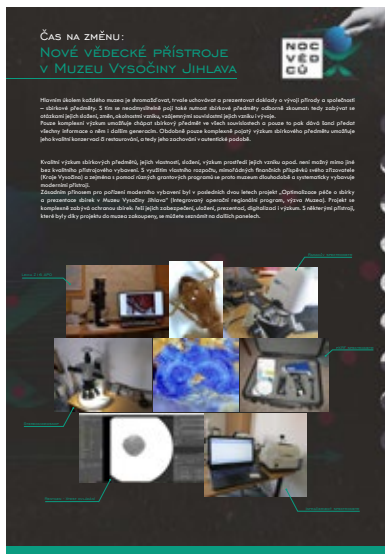
V pátek 24. září 2021 se v našem muzeu opět konala *Noc vědců*. Tento mezinárodní projekt vznikl z podnětu Evropské komise v roce 2005. Jeho hlavním cílem je vyvracet mýty o nudné vědě a podivných vědeckých odtržených od reality. Na jeden den v roce se proto na stovkách míst v Evropě ve večerních a nočních hodinách pro veřejnost otevírají výzkumné ústavy, laboratoře, vysoké školy, muzea, science centra a další pracoviště, v nichž zdarma probíhají komentované prohlídky, populárně vzdělávací přednášky, workshopy, experimenty, hudební produkce apod.

V České republice jsou v současné době hlavními koordinátory Ostravská univerzita a VŠB – Technická univerzita v Ostravě. Díky prestižnímu evropskému grantu *Marie Curie-Sklodowská*, který se jim podařilo v roce 2020 získat, se „česká“ *Noc*

vědů ocitla ve společnosti té finské, německé, slovinské, maďarské, islandské nebo britské na mapě *European Researchers' Night*. Hlavním tématem letošního ročníku byl čas a otázky, které s ním souvisejí, jako např. relativita, nesmrtelnost, stárnutí či vývoj.

V našem muzeu se program *Noci vědců* uskutečnil pod hlavičkou České astronomické společnosti a podílely se na něm její Pobočka Vysočina a Muzeum Vysočiny Jihlava. Hlavní náplň zajišťovali astronomové. Nabídlí pozorování oblohy, fyzikální show a přednášku Petra Dvořáka na téma *Tak jde čas*. Naše muzeum představilo na informačních panelech ve foyeru pod názvem *Čas na změnu: Nové vědecké přístroje v Muzeu Vysočiny Jihlava* vybavení zakoupené pro muzeum v posledních dvou letech v rámci projektu *Optimalizace péče o sbírky a prezentace sbírek v Muzeu Vysočiny Jihlava*.

Část informací byla převzata z www.osu.cz a www.nocvedcu.cz.
Text a foto Klára Bezděčková

Expozice mlynářství v Horních Dubenkách

V letošním roce se našemu muzeu podařilo navázat spolupráci s Ing. Martinem Chadimem, majitelem Chadimova mlýna v Horních Dubenkách (obr. 1). Do expozice mlynářství jsme z archeologické sbírky zapůjčili celkem tři tzv. zrnotěrky (obr. 2), které byly užívány na drčení obilí po celý pravěk od neolitu až po dobu laténskou, kdy se začínají ve větší míře uplatňovat kamenné rotační mlýnky, neboli žernovy. Zrnotěrky byly nalezeny při záchranném archeologickém výzkumu, který prováděla archeologická společnost Pueblo, o. p. s., na stavbě polní cesty C1 na katastrálním území Mohelna v roce 2013 (obr. 3 a 4). V polích severně od městyse Mohelno se nachází několik neolitických sídlišť, která obývali zemědělci kultury s moravskou

malovanou keramikou (MMK) v 5. a 4. tisíciletí př. n. l. Tito jedni z prvních zemědělců na našem území používali k rozemílání obilí na mouku dva kameny (obr. 5), z nichž spodní tvořil hladkou podložku a vrchní zpravidla říční valoun, kterým neolitické ženy trpělivě roztíraly tvrdé obilí tak dlouho, až docílily něčeho, co bychom mohli nazvat směsí velmi hrubé mouky s kameným prachem. Po smíchání s vodou a možná i vejci pak z této „protomouky“ pekly na otevřeném ohni placky, aby nakrmily své děti a také těžce pracující muže. Tento nebo podobný způsob mletí obilních zrn používají některé národy dodnes, např. původní obyvatelé Jižní Ameriky nebo Austrálie, což ve svých pracích hojně využívají např. etnografové (obr. 6 a 7).

Obr. 1: Chadimův mlýn v Horních Dubenkách, foto D. Zimola

Obr. 2: Martin Chadim instaluje zrnotěrky do vitriny, foto D. Zimola

Obr. 3: Spodní plochá část zrnotěrky z Mohelna, foto D. Zimola

Obr. 4: Fragment zrnotěrky z Mohelna, foto D. Zimola

Obr. 5: Ukázka kompletní zrnotěrky, zdroj wikipedie

Obr. 6: Ruční mletí kukuřice v Bolívii, zdroj wikipedia

Obr. 7: Roztírání obilí domorodým obyvatelstvem v oblasti Ayers Rocku–Uluru (Austrálie), foto J. Hill

Obr. 8: Mohelno–Galerie Stodola–nově vznikající expozice, foto D. Zimola

Expozice mlynářství v Chadimově mlýně je postavená na rekonstrukci původní mlýnice z roku 1926, kdy mlýn vyhořel. Záhy po požáru byla firmou Prokop mlýnice opatřena novými stroji a ve mlýně se také peklo až do roku 1933, kdy byla činnost pekárny ukončena. Po období znárodněného podniku v letech 1948–1989 byl mlýn i s pozemky v roce 1995 definitivně vrácen dědicům, tedy rodu Chadimů, který mlýn vlastnil od roku 1644. V expozici je kromě prvorepublikového mlýna k vidění přehledný vývoj obilních mlýnů od pravěku po 20. století (obr. 8), jehož součástí jsou i tři originální neolitické zrnotěrky ze sbírek Muzea Vysočiny Jihlava. Podobné a mnohé jiné zajímavé artefakty si budou moci zájemci o dějiny Mohelenska prohlédnout i v nově vznikající archeologické expozici v podkroví Galerie Stodola v Mohelně (obr. 9). Ale o tom až příště...

David Zimola

Obr. 9: Mohelno–Galerie Stodola–nově vznikající expozice, foto D. Zimola

Muzejní a galerijní noc 2021: Já a moje zvíře v muzeu

V rámci Muzejní a galerijní noci 2021, která se v našem muzeu konala v pátek 10. září, proběhlo vyhodnocení soutěže *Já a moje zvíře v muzeu*. O přízeň návštěvníků se tentokrát ucházely samy muzejní exponáty, konkrétně dermoplastické preparáty zvířat, tedy známé vycpaniny.

Soutěžilo se především na sociálních sítích. Návštěvníci se měli vyfotografovat se svým nejoblíbenějším exponátem a obrázek poslat k nám do muzea, např. přes FB stránku Muzejní přírodovědci Jihlava. Vítězové byli ovšem vyhlášeni „fyzicky“ a byli mezi nimi favorité i ti, u nichž by nás to ani ve snu nenapadlo. A jak vypadala výsledková listina?

Krásné čtvrté místo obsadili zmije obecná, bekasina otavní (obě v expozici *Od dob ledových...*), syselec obecný (*Otevřená krajina*) a srnčí rodinka (*Lesy*). Pomyslnou bronzovou

medaili získal mamutek (*Od dob ledových...*). Stříbrem se ozdobil trochu nečekaně pár tetřivků obecných a naopak zcela nepřekvapivě jeden z dlouholetých oblíbenců veřejnosti jelen lesní (*Lesy*). Vítězem se stal náš nejnovější velký exponát – vlk, který se těší opravdu velké popularitě už od roku 2017, kdy k nám do muzea přišel. Byly uděleny i dvě ceny mimořádné.

V kategorii Muzejní stálice zvítězil náš starý dobrý kanec, tedy správně řečeno samec prasete divokého (*Lesy*) a Mediální hvězdou se stala díky televiznímu Vydryskovi výdrcí samice (*Vody a mokřady*). Po vyhlášení výsledků se mohli přítomní při komentované prohlídce podívat na vítězné exponáty (a samozřejmě i celé přírodovědné expozice) a dozvědět se něco o jejich historii.

Text a foto Klára Bezděčková

Muzejní a galerijní noc 2021

Letošní Muzejní a galerijní noc se skládala z několika „poprvé“. Přestože se poprvé se uskutečnila v září, navštívilo ji téměř 300 osob, což nás samozřejmě velmi potěšilo.

Zahájili jsme komentovanou prohlídkou výstavy *Mezi Prahou a Káhirou, 100 let české egyptologie*, komentáře se zhostila přímo jedna z kurátorků této výstavy Mgr. et Mgr. Lucie Vendelová Jirásková z Českého egyptologického ústavu FF Univerzity Karlovy. Dále jsme putovali po zoologických expozicích, vyhlásili výsledky fotosoutěže a představili naše nejnovější přírodovědné exponáty – mamuty.

Před expoziční budovou se poprvé veřejnosti představilo nové hudební seskupení s pracovním názvem *Tonda Vidlák kvartet* a jazz v jejich podání měl velký úspěch.

A poprvé jsme vyzkoušeli promítání v exteriéru – na velkém muzejním dvorku se uskutečnila přednáška ak. mal. Martina Kosa *Jihlava na fotografiích*.

Na úplný závěr návštěvníky potěšilo autorské čtení zoologa Pavla Bezděčky.

Text a foto Dana Oberreiterová

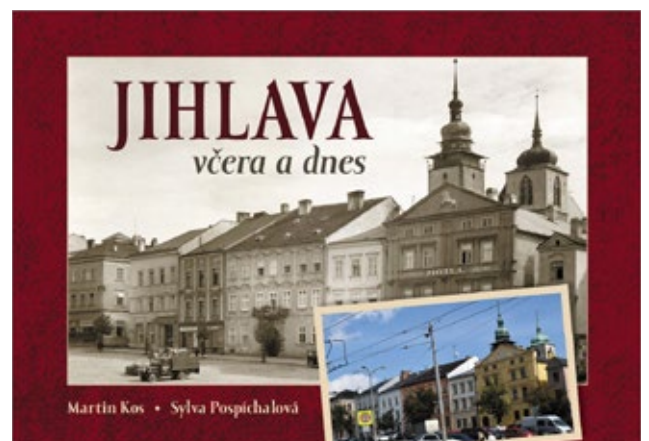
Jihlava včera a dnes

Také máte někdy pocit, že čas běží čím dál rychleji? Snad jen nudící se školák, jemuž rodiče zakázali na půl dne počítač a mobil, by nesouhlasil. Běh času nejen pociťujeme, ale je i výrazně vidět. Na nás samotných, ve vráskách přátel, v rodičovství našich dětí, které dětmi už dávno nejsou. Je vidět všude v našem okolí a je neúprosný. Podepisuje se na všem živém i na tom, co se zdá být trvalé. A je čím dál častější, že se začínáme nostalgicky obracet zpět. Masivní obliba „retro“ je toho důkazem. Potvrzením tužeb po pohledech do minulosti je i stále sílící zájem o všechno, co minulost přibližuje. Ne v dějepisných datech a časových osách světové historie, ale v oblasti každému nejbližší, v jeho okolí, v místech, jež je schopen obsáhnout svými vzpomínkami. Desítky generací před námi byly odkázány na ústní popis a znázornění kresbou či malbou, od neumělých náčrtů po umělecká díla, až 19. století zrodilo něco úžasného – fotografii. A díky ní existují – po dobu více než stovky let – věrné a pravdivé obrazy reality. S příchodem nových, digitálních technologií to však zase mizí, protože jimi lze vytvořit i přetvořit cokoliv. Srovnávání pohledové reality je v poslední době velmi oblíbené, a protože v soukromí je poměrně málo takových fotografií, tam mají ponejvíce vztah k rodinné historii, jsou přínosem obrazové publikace.

Pokud jste dočetli až sem, máte za sebou úvodní text právě jedné takové knížky, která má název *Jihlava včera a dnes* a objeví se v prodeji ještě před Vánocemi. Jako další v řadě ji vydává nakladatelství Tváře ve spolupráci s Muzeem Vysočiny Jihlava. Předpokládám, že bude podařená. Na rozdíl od mnoha jiných měst a obcí máme k dispozici originální skleněné negativy staré

mnohdy více než sto let, což ocenil i grafik, který má za sebou už pěknou řádku takových knih. Současné snímky zhotovil s velkou pozorností Martin Kos, jenž se vytvářením srovnávacích dvojic zabývá už také pěkně dlouho, ostatně jeho promítání fotek je každoročně zařazeno v nabídce muzea a letos bylo i jednou částí akce *Muzejní a galerijní noc*. Mně jako správci negativů a osobě, jež se ve fotoarchivu neustále hrabe, připadl úkol vybrat pro knihu vhodné desky a doprovdit vše textem. Všichni doufáme, že se milovníkům Jihlavy a obzvláště její staré tváře bude publikace líbit.

Sylva Pospíchalová

Staré pohledy na krajiny, města, hrady a zámky

Ve sbírce grafik se v našem muzeu nachází kolem 2500 tisků. Dosahují rozdílných kvalit, jsou provedeny různými technikami, byly vytvořeny v několika staletích a v neposlední řadě se týkají mnoha témat.

Dnes nás budou zajímat díla z doby, kdy se zvýšil zájem o historii a také o památky, tedy z přelomu 18. a 19. století. Na rozsáhlou poptávku po reprodukováných pohledech na dávnou krajinu, historická města a zejména na romantické zříceniny hradů a líbivé zámky se snažili umělci odpovědět svými kresbami a malbami. Tehdy se staly oblíbenými veduty, vyobrazení krajiny s architekturou. Velký počet takových grafických listů ve sbírce pochází z Francie, další tisky také z Německa, Itálie. Většinou to jsou litografie zachycující dávné menhiry, středověké chrámy i novější pohledy na města, najdeme zde ale i čtrnáct tisků s vypoodobněním krás dalekých ostrovů v Tichomoří.

Blízkým spolupracovníkem Aloise Senefeldera, vynálezce litografie, byl Adolf Kunike (1777–1838). Tento vídeňský výtvarník a litograf mimo jiné vytvořil soubor vedut českých a moravských míst v počtu 198 litografií. Volný překlad díla zní *Malířská prezentace vynikajících hradů a ruin rakouské monarchie, kresleno podle přírody několika umělci a litografováno F. A. Kunikem*. Ve sbírkách je však pouze pohled na Karlštejn.

V Čechách, konkrétně v Praze, působil Jiří Döbler (1788–1845), kreslíř, rytec a pedagog. Vyhledávaný byl zejména jeho soubor vedut *Malebné pohledy na Prahu*. Také převáděl díla starých mistrů pomocí ocelorytiny do grafické podoby a v neposlední řadě mezi lety 1813–1816 vlastním nákladem vydával tisky s pohledy na česká a také italská města.

V naší sbírce ale můžeme obdivovat jiný Döblerův počín – soubor 75 prací pod názvem *Egyptské, řecké a římské starožitnosti, sedm divů světa*. Tento soubor vydal nakladatel P. Bohmann ve dvou fázích, v letech 1819 a 1822.

Jelikož zájem o tento druh obrázků neustával ani v polovině 19. století, úspěšný olomoucký a vídeňský nakladatel Eduard Hölzel (1817–1885) požádal berlínského krajináře a litografa Augusta Hauna (1815–1894) o zhotovení souboru litografovaných záběrů na významná místa na Moravě a ve Slezsku. Předlohy nakreslil český krajinář František Kalivoda (1824–1858). Mezi lety 1857–1860 bylo postupně vytištěno 45 vedut představujících moravskou a slezskou zemi. V podobě volných listů byly poté obrázky často k vidění ve školách a v úřadech, souborná alba se stávala inventářem šlechtických knihoven.

Později, v roce 1864, Hölzel vydal soubor *Album vedut Království českého* obsahující 48 litografií s průvodním textem. Zachyceny jsou např. Bezděz, Český Krumlov, Karlštejn, Locket, Mariánské Lázně, Praha, Tábor, Vyšší Brod, Zvíkov či Žebrák a Točnick. Předlohy pro litografa nakreslil opět František Kalivoda, kterému vypomohl český malíř Eduard Herold (1820–1895). Část nákladu byla ručně kolorována, část jemně podbarvena.

Toto velice podařené a generacemi oblíbené album bylo v roce 2007 vydáno znovu. Obsahuje všech 48 kolorovaných litografií, navíc s textem objasňujícím okolnosti jeho vzniku

a uvádí kulturně-historické údaje k jednotlivým vyobrazením.

Ještě jeden zajímavý soubor grafických listů se ve sbírce nachází. Je podstatně menší, obsahuje 15 obrázků, ale je odlišný použitou grafickou technikou. Dřevorytec Hanuš Svačina (1851–1891), působící v Litomyšli a Praze, pro nakladatele Veselíka v roce 1888 vyryl podle fotografií soubor xylografií zaznamenávající Litomyšl té doby. Toto *Veselíkovo album Litomyšle* tak ukazuje např. Hřbitovní kostel sv. Anny, Pomník M. D. Rettigové či Litomyšl ze strany západní.

Samozřejmě nemůžeme vynechat naše město, jako příklad uvádím *Pohled na Jihlavu od jihu* z doby po roce 1849, kdy podle kresby J. W. Zwettlera do kovu vyryl F. Zastiera a nakonec vytiskl jihlavský tiskař J. Rippl. Výsledný tisk je dodatečně kolorovaný.

Text a foto Martin Kos

Hutná Hora, August Haun; kolorovaná litografie, 1864

Litomyšl, náměstí, Hanuš Svačina; dřevoryt, 1888

Pohled na pyramidy v Gize, Jiří Döbler; lept s akvatintou, 1819–1823

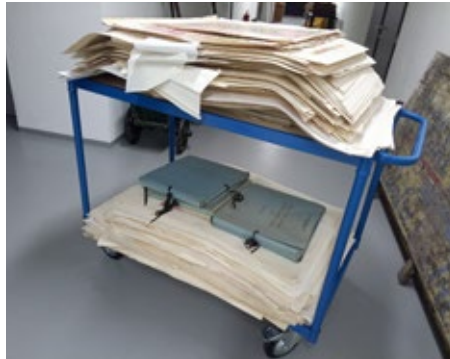
Pohled na Jihlavu od jihu; J. W. Zwettler a F. Zastiera, rytina, po r. 1849

Významný přírůstek do geologické sbírky

Geologická sbírka muzea už byla v minulosti několikrát doplněna o materiál darovaný jihlavskou firmou Geomin. Ta navazuje svou činností na už zaniklé geologické průzkumné podniky, z těch nejmladších to je jihlavská Geoindustria. Právě Geoindustria byla v minulosti řešitelem celostátně pojaté regionální šlichové prospekce – tedy průzkumu těžkých minerálů v recentních sedimentech v celé České republice. Těžké minerály jsou všechny nerosty, jejichž hustota je vyšší než asi 3 g/cm³ a dají se tedy ze sedimentů získávat šlichováním (rýžováním). K těm nejznámějším patří zlato, granáty, turmalín, pyroxeny, zirkon aj. Výzkum těžkých minerálů ze šlichové prospekce je významnou součástí základního geologického výzkumu daného území a je i důležitou ložiskově-prospekční metodou.

Muzeu se podařilo od firmy Geomin získat unikátní kolekci těžkých minerálů. Jedná se o materiál, který sloužil jako srovnávací a dokumentační právě při řešení úkolu celostátní šlichové prospekce. Jednotlivé druhy těžkých minerálů jsou vyseparovány, uloženy v prohlubni podložního skla a celý takto vytvořený preparát je fixován na platu a ve sbírkové krabici. Muzeu byl předán soubor celkem devíti sbírkových krabic. Zároveň s touto mineralogickou kolekcí darovala firma Geomin muzeu i velmi rozsáhlý soubor různých typů geologických map – ty budou využity jak při dokumentační a výzkumné činnosti, tak i v rámci edukačních aktivit muzea.

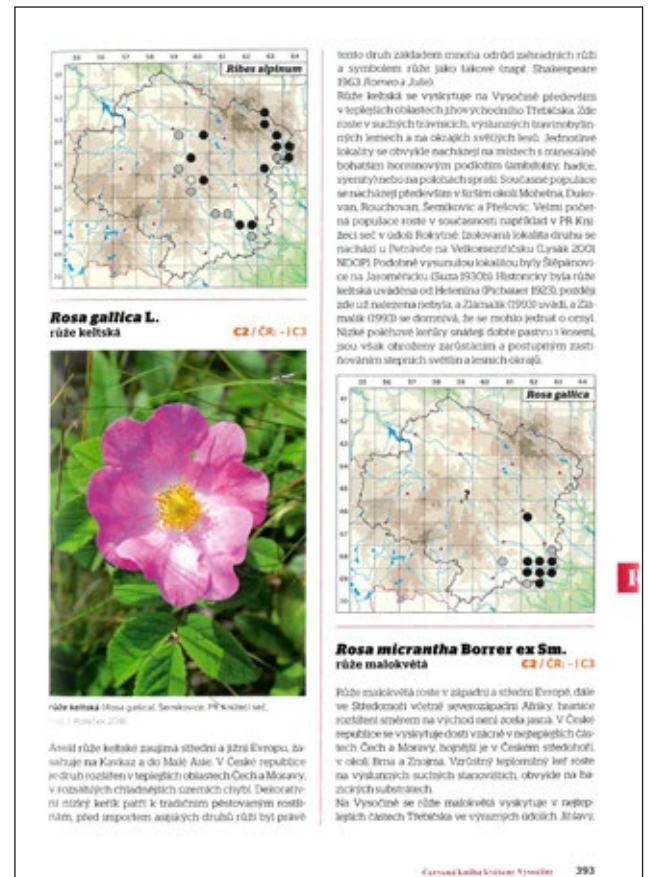
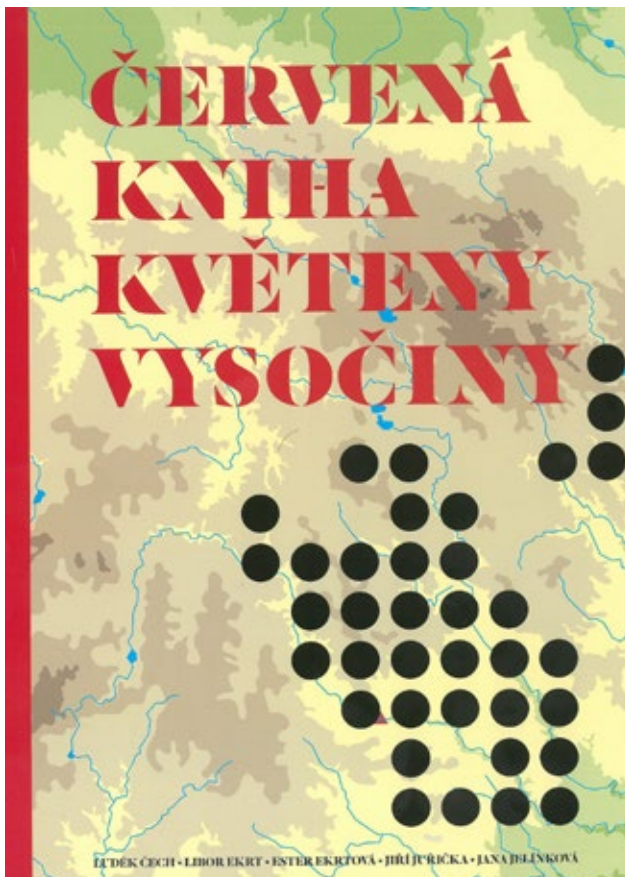
Text a foto Karel Malý

Červená kniha květeny Vysočiny

Českomoravská vrchovina je dlouhodobě řadou botaniků označována jako pusté území, kde vlastně ani nic moc zajímavého neroste, a pokud ano, již to stejně z větší části patří do hluboké minulosti. Když si uvědomíme relativní geomorfologickou jednoduchost našeho kraje, jeho přeměnu na smrkové

a bramborové (pravda, v současnosti vlastně řepkové a kukuřičné) plantáže, brutální odvodnění mokřadů, není se moc co divit. I proto jsme my botanici s nadšením listovali třeba v roce 2013 vydanou *Červenou knihou květeny jižní části Čech*, říkali si, jaké to tam mají pěkné a bohaté, když mají ty Předšumavské

vápence a přitom i Šumavu, ale na druhou stranu v nás vrtal červík pochybnosti – když oni ano, proč ne my? A určitě v něčem i lépe? Váhání a přemítání dostalo nový impuls na konci roku 2014, kdy Pobočka České společnosti ornitologické na Vysočině v čele s Vojtěchem Kodetem uspěla s projektem *Přírodní rozmanitost Vysočiny* financovaným grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska (Č. EHP-CZ02-OV-1-013-2014) a vzniknul tak tým, který se specializoval právě na vytvoření komentovaného seznamu vzácných, ohrožených a nakonec i vyhynulých či neznámých rostlinných druhů na území Kraje Vysočina. Více než šestiletá práce spočívající ve vytvoření seznamu druhů, procházení literárních zdrojů, muzejních kartoték (z nichž ta jihlavská, kterou vytvořil RNDr. Ivan Růžička, byla brána jako vzor pro kartotéky po celé republice), počítačových databází, herbářových sbírek, ale i ověřování přímo v terénu, fotografování rostlin, psaní textů, tvorbu vlastní databáze, map rozšíření... v létě 2021 konečně dospěla do finále a *Červená kniha květeny Vysočiny* je fyzicky zde. Na 535 stranách knihy formátu A4 najdete stručnou historii botanického výzkumu na Vysočině, obecnou charakteristiku její květeny, metodickou část osvětlující tvorbu celého seznamu, resp. celé publikace, shrnutí a analýzu počtů taxonů v jednotlivých kategoriích ohrožení

a pak již hlavní část, kde se dozvíte informace o 661 taxonech cévnatých rostlin, které rostou či rostly na území Kraje Vysočina včetně celého fytogeografického okresu Žďárské vrchy, tedy i za hranicemi Kraje. U každého taxonu se můžete dočíst nejen o jeho celkovém rozšíření, charakteru rozšíření v rámci České republiky a jeho ekologických preferencích, ale i o jeho historickém a současném výskytu u nás v kraji včetně komentáře o příčinách jeho ohrožení. Popis je doplněn fotografií rostliny, v případě těch vyhynulých alespoň fotografií herbářové položky (často z herbáře Muzea Vysočiny Jihlava) a mapkou síťového rozšíření na území Kraje. Samozřejmě doplněno rejstříky jak vědeckých, tak českých jmen. A abychom nezapomněli, autory publikace jsou: Luděk Čech (Agentura ochrany přírody a krajiny Havlíčkův Brod), Libor Ekrt (Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity), Ester Ekrtová (Telč), Jiří Juříčka (Muzeum Vysočiny Jihlava), Jana Jelínková (Muzeum Vysočiny Třebíč), zapomenout nesmíme na celou řadu dalších spolupracovníků. Vydání knihy podpořil Fond Vysočiny a Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity. Publikaci bude možné zakoupit na pokladně Muzea Vysočiny Jihlava za 880 Kč.

Jiří Juříčka

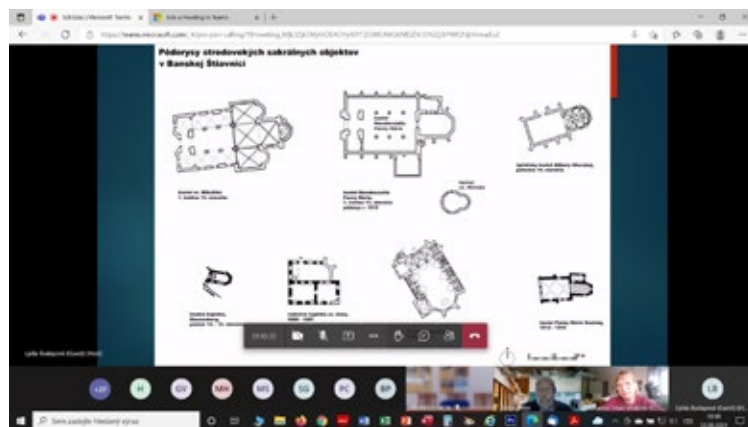
Dvě odložené archeologické konference

Kvůli dnes již doufejme „odvařenému“ pandemii covid 19 byly v roce 2020 odloženy dvě archeologické konference, kterých se pravidelně účastní alespoň jeden člen archeologického oddělení našeho muzea. První konference s názvem *Přehled výzkumů na Moravě a ve Slezsku* se měla odehrát v dubnu 2020 a nakonec byla realizována až 8. září 2021. Každým rokem prezentují archeologové své nové objevy za předcházející rok v Brně na hradě Špilberk pod záštitou Muzea města Brna a Archai Brno. Letos poprvé jsme měli možnost představit archeologické výzkumy za celé dva roky 2019 a 2020. Doufejme, že to bylo jen výjimečně a od příštího roku vše naběhne do starých dobrých kolejí. Hůře dopadla konference *Archaeologia historica 2020*, která se měla odehrát v září 2020 u vodní nádrže Zemplínská šírava na východním Slovensku, ale ze známých důvodů byla přesunuta do letošního roku. Pořadatelé – naši slovenští kolegové – ji nakonec přesunuli do virtuálního prostředí *Microsoft teams* ve dnech 20.–22. září 2021.

Dne 8. září na „Přehledech“ zazněly na Špilasu, jak říkají naši brněnští přátelé, celkem tři příspěvky týkající se Kraje Vysočina. Na Dalešické přehradě, v trati Plevovce, na katastrálním území Mohelna, provádějí archeologický výzkum sezónního sídliště z doby 26 000 až 19 000 let před současností (Gravettien, starší doba kamenná) již několikátou sezónu kolegové z Archeologického ústavu AVČR v Brně Petr Škrdla a Jaroslav Bártík. Práce je to nesnadná, protože lokalita je pravidelně zaplavována a k prozkoumání archeologických objektů je tedy třeba využít krátkého času, kdy je nízká hladina. Většinou se jedná o časový úsek mezi čtvrtou a osmou hodinou ráno, kdy kolegové se svým týmem musí vytipované stanoviště s hromadami štípané industrie nejen odhalit, ale také zdokumentovat, protože vše je následně zalito vodou. Ve starší době kamenné se na místě nacházel přírodní amfiteátr situovaný ideálně na jih, proto ho lidé v pravěku vyhledávali pro krátkodobé osídlení, kde vyráběli převážně z eratického silicitu, méně pak z radiolaritu, kamenné nástroje, především rydla. Na Plevovcích byly odkryty větší ploché kameny sloužící patrně na sezení, kolem nichž se nacházelo několik tisíc kamenných nástrojů, úštěpů, jader a spálených kostí. Nálezy jsou to tradičně malé, proto je třeba k jejich získání potřeba průběžně odebrat sediment proplavovat. V letech 2020 a 2021 byla zkoumána kamenná struktura s označením KSD, v jejíž blízkosti se nacházela extrémní koncentrace kamenných artefaktů (až 200 předmětů na jeden metr čtvereční).

Vedoucí vědecko-výzkumné stanice v Panské Lhotě u Brtnice Jana Mazáčková referovala o výzkumech na zřícenině hradu Rokštejn (k. ú. Panská Lhota) a zaniklé středověké vsi Bradlo (k.

ú. Hosov u Jihlavy). Na Rokštejně byl v letošním roce prováděn revizní výzkum východní věže či brány, kde byla v minulosti profesorem Měřinským zkoumána hradní kovárna. Letošní revizní výzkum přinesl další poznatky o složitém stavebním vývoji celého prostoru. Kovárna na hradě fungovala minimálně ve dvou časových fázích, starší snad již na přelomu 13. a 14. století a mladší v průběhu 2. poloviny 14. století. V areálu zaniklé středověké vsi Bradlo u Hosova, která je v současné době silně ohrožena těžbou dřeva, zkoumali pracovníci Ústavu archeologie a muzeologie FF MU Brno kamenné podezdívky středověkého domu, datovaného na základě nálezů fragmentů keramiky do období 13.–15. století. Zároveň probíhal intenzivní detektorový průzkum lokality s jen velmi chabými výsledky. Jak si Jana Mazáčková na konferenci posteskla, bylo lesní prostranství s archeologickou lokalitou již v minulosti nelegálními hledači kovů „totálně odkoveno“ a v současné době je jen malá naděje na „zásadní objevy metalických artefaktů“.

Konference *Archaeologia Historica* ve virtuální podobě

Poslední příspěvek z Vysočiny od Davida Zimoly se týkal výzkumu areálu premonstrátského kláštera v Nové Říši, který byl v hledáčku pozornosti archeologického oddělení MVJ v letech 2018 až 2021. O jeho průběhu a výsledcích jsme referovali v minulém čísle *Museum Factum*, takže hned přejdeme ke druhé zářijové archeologické konferenci.

Mezinárodní konference archeologie stredoveku Archaeologia Historica s pořadovým číslem 52 se zaměřila na středověkého člověka a jeho životní prostor. V sekci *Vplyv človeka na životné prostredie v stredoveku a novoveku* vystoupil za

široký autorský kolektiv Petr Hrubý s příspěvkem *Místo lesů haldy strusky a otrávená půda*. Název příspěvku je sice poněkud pesimistický, nicméně velmi zajímavý. Přenesl nás do reality středověkých dolů a hutnických provozů, kde se na nějakou bezpečnost práce, během největší hornické slávy na Vysočině ve 13. a 14. století, věru nehledělo. Zajímavé bylo srovnání dnešních zákonem povolených norem těžkých kovů v půdě s naměřenými hodnotami na zkoumaných středověkých hornických lokalitách. Tyto hodnoty mnohonásobně překračují dnešní normy, a proto není divu, že průměrné dožití středověkého horníka se pohybovalo mezi 30–40 roky. V diskuzi potom Martin Tomášek z NPÚ Praha vzpomněl exkurzi na lokalitu Cvilínky u Horní Cerekve (k. ú. Černov a Chrástov), která byla zkoumána v letech 2009 a 2010 z důvodu výstavby nových vodních nádrží pro chov ryb. Vzhledem k obrovské kontaminaci celé oblasti, díky hutnické činnosti našich předků, se přímo zhroutil při představě, že by ryby z takového nádrže měl pozřít. Chtělo by se dodat: Kdo si dnes ovšem před Vánoci na přibalovém letáku ověřuje „rybník původu“, že? I archeologické výzkumy nás tedy přesvědčují o tom, že nejsme v historii zdaleka jediní, kdo si záměrně a velmi efektivně ničí své životní prostředí.

Do severozápadního cípu Vysočiny nás přenesl příspěvek Jakuba Těsnohlídka a Petra Duffka o dehtářském výrobním areálu v zájmové městěčka Lukavce. Kolegové z Archai Brno (pobočka Jihlava) představili výsledky archeologického výzkumu obchvatu městyse Lukavec na Pacovsku, kde se jim podařilo zachytit několik středověkých dvouplášťových pecí na výrobu dehtu. Dalším zajímavým nálezem byl odkryv reliktu dřevěné

nádrže s makrozbytky konopí a lnu, tzv. močidla, jenž dokládá zpracovávání textilních plodin.

Poslední příspěvek zpracovávající „vysočinské téma“ se týkal archeologického výzkumu premonstrátského kláštera v Nové Říši z dílny autorského kolektivu ve složení Marek Peška – Andrej Shbat – Stanislav Vohryzek – David Zimola. Po historickém přehledu písemných pramenů k novoříšskému klášteru byl prezentován nástin stavebně historického vývoje areálu kláštera a poněkud obsáhleji také výsledky antropologického výzkumu kosterních pozůstatků jedinců pohřbených na hřbitově pod stávajícími objekty u původního kostela sv. Petra ze 13. století. Zajímavé byly nálezy ohořelých lidských kostí v hrobech, které dokládají intenzivní žár spalující nadzemní dřevěné konstrukce, s největší pravděpodobností během několikanásobného dobytí a vyplenění kláštera během neklidného 15. století.

I když jsme se v roce 2020 velmi těšili za našimi nejbližšími sousedy na východní Slovensko, kde by naše oko mohlo spočinout na krásných Vihorlatských vrších a dost možná by i do Užhorodu dohlédlo, nakonec jsme byli rádi, že jsme mohli výsledky naší čtyřleté práce prezentovat alespoň virtuálně (obr. 1). Minimálně jeden velký přínos ovšem tento typ konference nesporně má: můžete celý den zůstat v papučích. V každém případě patří za uspořádání padesáté druhé konference *Archaeologia Historica* velký dík milým kolegům z Památkového úřadu Slovenskej republiky, Univerzity Konštantina Filozofa v Nitre a Národního památkového ústavu v Praze.

Text a foto David Zimola

Hrad Roštejn získal v létě 2021 několik ocenění odborné veřejnosti

Když v loňském roce došlo k ukončení několik let trvajících úprav Roštejna, bylo naším dalším cílem dostat hrad v jeho nové podobě do povědomí laické i odborné veřejnosti. Nyní, s ročním odstupem, je (snad) možné říci, že se nám to zdařilo. Na Roštejn, jak bylo mnohokrát zmiňováno i zde v MF, proudili návštěvníci i během rekonstrukce, neboť hrad nikdy zcela nezavřel. V loňské sezoně jsme ale zažili doslova návštěvnícký boom, který byl samozřejmě do jisté míry způsobem plošnou krajskou úpravou vstupného a také zvýšeným zájmem o domácní turismus. I tak jsme ale byli nesmírně potěšeni faktem, že Roštejn byl v roce 2020 vůbec nejnavštěvovanější památkou na Vysočině. To je v kraji, kde jsou tři památky UNESCO, skutečně velmi dobrý výkon! Letošní sezona sice bude co do počtu návštěvníků slabší, nicméně i tak bude patřit k těm nejsilnějším od roku 1969, kdy byl Roštejn zpřístupněn.

Poté, co se hrad ocitl v hledáčku široké laické veřejnosti, jej v letošním roce docenila i veřejnost odborná, a to hned v ně-

kolika odvětvích. V pondělí dne 6. září 2021 obdržel IROPový projekt *Hrad Roštejn – zpřístupnění nových expozic* hned dvě prestižní ceny v rámci soutěže Stavba Vysočiny. Tu již po devatenácté pořádal Spolek Stavba Vysočiny ve spolupráci se Svazem podnikatelů ve stavebnictví, Českou komorou autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě (ČKAIT) a Krajem Vysočina. Projekt stavební obnovy hradu a tvorby nových expozic zvítězil v kategorii *Rekonstrukce staveb*. Oceněno bylo především řešení, které přispělo ke sjednocení a celistvosti daného výrazu při respektování historických souvislostí. Co nás velmi těší, je fakt, že bylo vyzdvíženo i obohacení kulturně společenské náplně objektu. Roštejn navíc v rámci další kategorie stejné soutěže získal ještě cenu ČKAIT. Obě ceny jsou poděkováním zejména pro rozsáhlý tým, který umožnil vznik a realizaci projektu. Ten se skládal jak z pracovníků MVJ, tak zaměstnanců několika odborů Krajského úřadu Kraje Vysočina a mnoha externích dodavatelů a expertů.

Mimo mimořádně úspěšné účasti v soutěži Stavba Vysočiny byly hradní expozice oceněny i na letošních *Národních mysliveckých slavnostech* na zámku Ohrada. Ty se konají každoročně jako svátek myslivecké práce a tradic a setkávají se zde zájemci o tuto problematiku spolu s širokou veřejností. Na opožděně konaném ročníku letos v červenci jsme obdrželi coby autoři uměleckou cenu ČMMJ (Českomoravské myslivecké jednoty) za ztvárnění podoby nových expozic. I tohoto ocenění si nesmírně vážíme, neboť dokazuje to, že expozice se trefily do poptávky po podobném typu zážitku a byly vytvořeny tak, že jejich podoba je ceněna i znalci oboru myslivosti.

A co nás čeká dál? Doufáme, že nám tato ocenění pomohou k dalšímu rozvoji hradu a jeho obsahové náplně, na které zejména budeme v příštích letech pracovat. Na pořadu dne je rozvinutí a zkvalitnění nabídky kulturních akcí a vzdělávacích programů, stejně jako systematická odborná práce na poznání historie hradu i vystavených sbírkových předmětů. Doufáme, že se nám tato práce bude dařit a že se s mnohými z vás na Roštejně někdy uvidíme.

Kateřina Rozinková

Horácký kraj a jeho obnova

Do lidového kroje se promítá charakter kraje, ve kterém lidé žijí. Kroje na bohatém Slovácku hýří barvami a tamní lidové písně i tance jsou temperamentní. Naproti tomu je Horácko kraj chudý, zadumaný a to se projevuje i v lidové kultuře a jejím kroji, který je na první pohled skromný a prostý. Barvy jsou tlumené, doplněné bělostným plátnem, které má však bohatou bílou výšivku. Ta na první pohled působí skromně, ale v detailu je velmi složitá, složená z propletených větviček s kvítky a je doplněná mřížkováním. To vše ukazuje na vytříbený vkus a dovednost místních vyšivaček. Kraj zdobený jemnou výšivkou se nenosil ve všední dny, ale pouze ve dnech svátečních – na svatby, do kostela.

Tradiční telčský kraj se nosil do druhé poloviny 19. století, pak byl postupně ovlivňován městským odíváním, ale také novými materiály a technologiemi, a tak procházel různými obměnami. Na přelomu 19. a 20. století se již kraj nenosil a na jeho původní podobu se pomalu zapomínalo. Dochovaly se pouze jeho jednotlivé součásti, které národopisní pracovníci sbírali a následně uložili v telčském muzeu.

Mezi pracovníky, kteří se snažili kraj uchovat a obnovit v jeho celé kráse, patří především Marie Krejčů, učitelka, která se se svou sestrou Amálií rozhodla horácký kraj rekonstruovat. Spolu s učitelkou Marií Janků zdokumentovaly horácký ornament a společně zapsaly vzpomínky pamětnic o tom, jak a kdy se jednotlivé oděvní součásti nosily. Marie Krejčů pak tyto poznatky publikovala v práci *Horácký kraj* (1920), která byla následně vodítkem k dalšímu bádání a rekonstrukci kroje.

V roce 1914 došlo k obnově dívčího kroje na měšťanské škole v Telči, kde pod vedením učitelky Krejčů a Janků žákyně kroje šily a vyšívaly na počest 25. výročí založení školy. Při oslavě jubilea žákyně v krojích tančily a zpívaly.

V roce 1938 se konal sokolský slet v Praze, kterého se zú-

částnily dvě dívky z Telče v horáckých krojích a hned upoutaly pozornost. To, že je kraj neznámý, podnítilo opět zájem o jeho rekonstrukci a na jeho obnově a rozšíření začaly pracovat ženy, které založily spolek s názvem *Skupina žen horáckého kroje*. Šilo se a vyšívalo i za války, kdy se zájem o obnovovaný kraj

rozšířil i na Dačicko a okolí Studené. Od roku 1938 vzniklo celkem asi 130 krojů a tradice byla obnovena. V druhé polovině 20. století se významným dílem na dokumentaci kroje podílela paní Jiřina Mátlová, která všechny poznatky, vzory a popisy shrnula v publikaci *Horácký kraj z Telčska, Dačicka a Třeštska* (1983). Podkladem a návodem byly součásti kroje uložené ve sbírkovém fondu telčského muzea.

Díky národopisným souborům *Kvítek*, *Kvíteček* a *Podjavoříčan* se tradice nošení krojů a lidových zvyků a písní udržuje nadále a také jejich zásluhou je tradice nošení kroje živá, i když jenom při příležitosti jejich folklórních vystoupeních.

Text a foto Helena Grycová

Muzejníci na výletě

Po delší době jsme se jako muzejní pracovníci vrátili k tradici vzdělávacích zájezdů. Na tyto pravidelné zájezdy se muzejní osazenstvo vždy těšilo a jejich přípravě a plánování byla vždy věnována náležitá pozornost. Podíleli se na ní zaměstnanci napříč odděleními a program zájezdu býval koncipován tak, aby si v něm každý našel něco, co ho zajímalo a co pro něj bylo přínosné.

Tato tradice se však v posledních letech vytratila, přestože se zaměstnanci na případné uspořádání takového zájezdu dotazovali. Nebyla příležitost, ani prostor – poslední léta byla pro jihlavské muzeum vpravdě hektická, byla rozpracována řada projektů, měnily se expozice, probíhaly rekonstrukce, rodil se nový depozitář a stále se něco stěhovalo, přesouvalo, bouralo a budovalo.

Letos se ale objevila pozitivní konstelace – muzeum převzalo od Českého egyptologického ústavu výstavu věnovanou 100 letům české egyptologie, kterou zpřístupnilo ve svých výstavních prostorách. Při instalaci výstavy nám bylo nabídnuto pracovníci ústavu Mgr. et Mgr. Lucií Vendelovou Jiráskovou, že by nás provedla velkou výstavou *Sluneční králové* v Národním muzeu, na jejíž realizaci se Český egyptologický ústav podílel. Tuto nabídku jsme s radostí využili a zajistili pro muzejní zaměstnance vstupenky i dopravní prostředek.

Celá organizace klapla na jedničku. Výstava byla zajímavá, průvodcovské slovo nad očekávání a byl i čas na krátkou prohlídku centra Prahy. Děkujeme touto cestou vedení muzea za vstřícnost, Horáckému divadlu za zapůjčení autobusu na přepravu a panu řidiči Peteru Házovi za bezpečnou cestu do Prahy i zpátky.

Dle slov účastníků se celý výlet vydařil a všichni doufají, že to nebyl na dlouhou dobu výlet poslední a že se třeba zase příští rok někam společně za poznáním vypravíme.

Ludmila Moržolová

Dovětek k editoriale

S ohledem na mé pracovní zařazení v našem ústavu a na skutečnost, že jakožto redaktor tohoto časopisu mám přístup k rukopisům ještě před vydáním čísla, nemohu nereagovat na vtipný editorial našeho pana ředitele.

Tou návštěvou, jím skvěle popsanou, byla zvědavá samička kobylky zelené (*Tettigonia viridissima*), tedy jedna z našich největších a nejhohnějších kobylek. Až potud je to tedy v naprostém pořádku. Ale!

Jakmile kdokoli svévolně vnikne do pracovny statutárního zástupce významné instituce (což naše muzeum jistojistě je), je třeba být na pozoru! Zde musím upozornit na skutečnost, že ona samička sedí hned vedle telefonu (viz káblík od sluchátka) a současně na místě, odkud perfektně vidí na monitor pracovního PC. A tím mě upozornění, či zde již varování, nekončí. Specialitou

těchto kobylek je jejich velice vyvinutý sluchový (neboli tympanální) orgán, který je umístěn v horní části předních holení (na fotografii jednoznačně pozorovatelný). Tyto sluchové orgány (na každé přední noze jeden) jsou mimořádně citlivé a jsou schopné zachytit i ultrazvuk. Při současné miniaturizaci veškeré elektroniky, včetně čipů, je třeba pracovat i s možností, že by tyto sluchové orgány mohly být současně i odposlechové. Nu a při pozorném pohledu na vypouklé kobylčiny oči bych skoro přísahal, že vidím odlesk minikamer. Nu, byl bych opatrný!

Pavel Bezděčka

Muzeum Vysočiny Jihlava

do 21. 11. 2021

Moravské šibenice

výstava prezentuje výsledky dlouhodobého mezioborového výzkumu našich předních archeologů a antropologů

do 28. 11. 2021

Výstava členů Fotoklubu Litovel

představení tvorby členů fotoklubu v prostoru muzejních arkád

1. 10. – 2. 10. 2021

XI. výstava hub

tradiční výstava připravená ve spolupráci s Mykologickým klubem Jihlava

od 1. 11. 2021
do 27. 3. 2022

Trojí život keramiky

výstava představující středověkou keramikou je jedním z výstupů rozsáhlého vědeckého projektu, na kterém se podílely instituce napříč Českou republikou

od 2. 12. 2021
do 9. 1. 2022

Krajka psaná paličkami

výstava je průřezem z tvorby krajkářky Lenky Malátové, na které představí práce z šesti knih Paličkování, jež vznikaly v letech 2004 až 2021

od 4. 12. 2021
do 6. 2. 2022

Photographia Natura 2021

18. ročník tradiční fotografické soutěže, tentokrát na téma Atmosférické jevy

Kavárna Muzeum

21. 9. – 31. 10. 2021

Obrazy Jolany Mertové

autorská výstava obrazů Jolany Mertové

2. 11. – 12. 12. 2021

Fotografie z Barrandova

výstava fotografií Antonína Chloupka z doby jeho působení na Barrandově

od 14. 12. 2021
do 23. 1. 2022

Citáty v obrazech

propojení fotografií Ivety Vackové s citáty známých i neznámých filozofů

Hrad Roštejn

Do 31. 10. 2021

Šlechtický rok. Plesová sezona

výstava v prostoru Lesní herny přiblíží běh roku v životě šlechty

Do 31. 10. 2021

Magdalena Křenková: Obrazy

Autorská výstava olejomalb inspirovaných Starou Říší v prostorách hradní věže

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč

od 29. 7.

do 10. 10. 2021

Afrika 1931: Foitovy fotografické zápisky na skleněných deskách

připomínka osobnosti cestovatele, sochaře a etnografa Františka Vladimíra Foita

od 4. 10.

do 30. 11. 2021

Svatební zvony znějí

výstava připravená ve spolupráci s Univerzitním centrem MU a spolkem Dobová móda Telč

od 15. 10. 2021

do 31. 1. 2022

Univerzita třetího věku v Telči – 15 let trvání

připomenutí historie i současnosti oblíbeného vzdělávacího cyklu

od 26. 11. 2021

do 31. 1. 2022

Vánoce v přírodních materiálech

vánoční ozdoby, dekorace a betlémy vytvořené z přírodních materiálů

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť

od 30. 11. 2021

do 2. 2. 2022

Vánoce u sousedů

výstava představí vánoční zvyky a tradice v různých zemích Evropy

ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA!

Museum Factum
11. ročník, 3/2021

čtvrtletník Muzea Vysočiny Jihlava

MK ČR E 19885
ISSN 1805-0484 (tisk)
ISSN 1805-0492 (on-line)

Vydává: Muzeum Vysočiny Jihlava,
příspěvková organizace,
Masarykovo nám. 55, 586 01 Jihlava
IČ: 00090735, muzeum.ji.cz,
muzeum@muzeum.ji.cz
tel.: 567 573 880

Redakce: Mgr. Ludmila Moržolová
(morzolova@muzeum.ji.cz),
Pavel Bezděčka
(bezdecka@muzeum.ji.cz)

Grafický návrh a DTP: Oldřich Žaluda